Lausunto koskien Venäjän hyökkäyksen välillisiä ja suoria vaikutuksia Suomen talouteen (Asia: O 24/2022 vp)

Venäjä aloitti 24.2.2022 täysimittaisen sodan Ukrainaa vastaa. Tilanne Ukrainassa kriisiytyi jo 2014 jolloin Venäjä valtasi Krimin niemimaan ja Venäjän tukemat separatistit osia Itä-Ukrainasta. Länsimaat reagoivat vuonna 2014 asettamalla talouspakotteita Venäjälle ja venäläisille vaikutusvaltaisille henkilöille. Nyt asetetut lisäpakotteet ovat kuitenkin huomattavasti laajempia ja rajumpia. Nämä heikentävät Venäjän taloutta merkittävästi ja hankaloittavat Venäjän mahdollisuuksia käydä kauppaa kansainvälisillä markkinoilla. Pakotteet kuitenkin vaikuttavat kielteisesti myös länsimaihin. Suomen voidaan katsoa olevan tässä suhteessa jossain määrin epäedullisemmassa asemassa kuin moni muu länsimaa. On kuitenkin huomattava, että Venäjän merkitys Suomelle kauppakumppanina ei ole enää yhtä suuri kuin se oli vielä ennen vuotta 2014. Tässä lausunnossa seuraavaksi esitettyjen arvioiden taustalla on oletus, että sota ei laajene muihin maihin mutta pakotteet jäävät suurelta osin voimaan pitkäksi aikaa.

Suorat vaikutukset

Suomen Tullin arvioiden mukaan Suomen viennistä Venäjälle vain vajaa 10 prosenttia on suorien vientipakotteiden alaista vientiä. Suorilla vientipakotteilla on varmistettu, että korkean teknologian tuotteiden vienti Venäjälle loppuu. Lisäksi myös luksustuotteille on asetettu vientipakotteita. Useat yritykset ovat ilmoittaneet lopettavansa kaupankäynnin Venäjän kanssa, vaikka vientipakotteet eivät suoraan tätä estä. Käytännössä tähän vaikuttaa ruplan arvon dramaattinen heikkeneminen, maksuliikenteen hankaloituminen ja riski siitä, että kaupankäynti Venäjän kanssa tahraa yrityksen maineen. Kaupankäynti Venäjän kanssa tuleekin vähenemään merkittävästi enemmän kuin mitä vientipakotteet suoraan sitä vähentäisivät. Venäjälle viedään Suomesta paljon investointitavaroita (n. 30 prosenttia Suomen viennistä Venäjälle). Näiden osalta korvaavia vientimarkkinoita voi olla vaikea löytää. Venäjälle viedään myös kohtuullisen paljon valmistettuja tavaroita (esim. paperi), raaka-aineita (kuparikivi) ja kemian tuotteita (yhteensä noin 50 prosenttia). Oletettavasti näille tuotteille ei ole yhtä hankalaa löytää uusia vientimarkkinat nyt, kun tällaisten tuotteiden globaalit hinnat yleisesti ottaen nousevat.

Venäjältä tuodaan paljon raaka-aineita. Venäjä on asettanut joitain tuontiin kohdistuvista vastapakotteista mutta toistaiseksi ne eivät ole koskeneet raakaöljyä tai kaasua, jotka edelleen muodostavat merkittävän tulovirran Venäjälle. Raakaöljy ja

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
Puh. 040 940 1940
etunimi.sukunimi@labore.fi

tähän liittyvien tuotteiden tuonti muodostaa yli 40 prosenttia Suomen tuonnista Venäjältä. Muut suuret raaka-aine erät ovat metallit (noin 17 prosenttia, joista merkittävin erä nikkeli n. 13 prosenttia), kaasu (n. 9 prosenttia), sähkövirta (n. 7 prosenttia), puu (n. 6 prosenttia, suurimmat erät: pyöreä puutavara, puuhake, sahattu puutavara) ja kemialliset tuotteet (n. 10 prosenttia mukaan lukien lannoitteet). Tuonti voidaan periaatteessa korvata muualta mutta tuontihinnat ovat tällöin korkeammat. Tähän vaikuttavat erityisesti kuljetuskustannukset, jotka ovat lähtökohtaisesti sitä suuremmat mitä kauempaa tuotteita toimitetaan. Tämän lisäksi globaalit hinnat nousevat niiden raaka-aineiden osalta, joita Venäjä ja Ukraina tuottavat paljon. Näin ollen aiemmin Venäjältä raaka-aineita tuoneet yritykset kärsivät heikentyvästä kannattavuudesta.

Venäjän kaupan tyrehtyminen koskettaa merkittävästi seuraavia teollisuuden toimialoja: kemianteollisuus, metallien jalostus, metallituotteiden valmistus, paperiteollisuus ja koneiden ja laiteiden valmistus. Yleisestikin Venäjän tavarakaupan tyrehtyminen koskee melko laaja-alaisesti eri teollisuuden toimialoja ainakin jossain määrin. Lisäksi Venäjän kaupan näivettyminen koskee sähkö-, kaasu- ja lämpöhuoltoa sekä tukkukauppaa. Palveluiden ulkomaankaupan osalta kärsivät kuljetus, matkailu, tietojenkäsittelypalvelut ja muut liike-elämän palvelut. Koko taloutta ajatellen näiden painoarvo on kuitenkin pienempi. Koronapandemian aikana Venäjän merkitys palveluiden ulkomaankaupalle on ollut selvästi aiempia vuosia pienempi paljolti turismin vähäisyyden takia.

Ukrainasta Suomeen saapuva työvoima oletettavasti vähentyy. Tämä näkyy esimerkiksi maataloudessa, joka käyttää paljon ukrainalaisia kausityöntekijöitä. Yleisemmin on epävarmaa, miten Venäjällä asuvat, mutta Suomessa tai Euroopassa työssäkäyvät henkilöt reagoivat tilanteeseen ja miten heidän käyttöönsä projektityövoimana suhtaudutaan. Suomessa oli hyvä työmarkkinatilanne ja useilla aloilla avoimia työpaikkoja oli paljon. EU:ssa on historiallisen matala työttömyysaste ja ulkomaisen työvoiman saatavuus voi olla hankalampaa kuin aiemmin. Ulkomaisen työvoiman saatavuuden heikentyminen saattaa pahentaa työvoimapulaa. Toisaalta heikentyvä vientikysyntä vähentää myös työvoiman kysyntää.

Se miten paljon Venäjän vientiä ja tuontia pystytään korvaamaan muualta maailmasta ja millaisilla hinnoilla vaikuttaa siihen miten paljon yritykset lopettavat toimintojaan Suomessa. Suomessa on tehty hiljattain kohtuullisen maltillisia palkkasopimuksia, kiihtyneestä inflaatiosta piittaamatta. Tämä voi auttaa yrityksiä sopeutumaan tilanteeseen, jossa muiden tuotantopanosten hinnat nousevat. Oletettavasti kuitenkaan kaikkea Venäjän kanssa käydystä kaupasta ei pystytä korvaamaan ainakaan lyhyellä aikavälillä. Näin ollen suorat vaikutukset hidastavat Suomen taloutta selkeimmin tänä vuonna.

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
Puh. 040 940 1940
etunimi.sukunimi@labore.fi

Epäsuorat vaikutukset

Epäsuorista vaikutuksista merkittävin tulee siitä, että Venäjän kauppa tyrehtyy myös muiden länsimaiden kanssa. Muut länsimaat muodostavat huomattavan osan (noin 2/3) Suomen ulkomaankaupasta. Talouskasvun heikentyminen näissä maissa heikentää kasvun edellytyksiä myös Suomessa. Tämä vaikutus ei ole arviolta niin voimakas kuin vaikutus Suomen ja Venäjän välisen suoran kaupan tyrehtymisestä. Se on oletettavasti kuitenkin pitkäkestoisempi.

Ukrainan sota nostaa raaka-aineiden hintoja. Tämä kiihdyttää inflaatiota, joka oli jo muutoinkin koronapandemian jälkeen selvässä kasvussa. Raaka-aineiden rajut hinnannousut aiheuttavat yrityksille sopeutumisvaikeuksia ja osalle kohonneet hinnat voivat tehdä kannattavan liiketoiminnan harjoittamisen hankalaksi. Laajamittainen sota Euroopassa lisää myös yleistä epävarmuutta tulevasta, mikä vaikeuttaa investointien mielekkyyden arviointia. Tämä saattaa näkyä investointipäätösten lykkääntymisenä. Lisäksi Suomi voi olla maantieteellisen sijaintinsa takia ulkomaisten investoijien silmissä jossain määrin vähemmän houkutteleva sijoituskohde. Markkinareaktiot eivät kuitenkaan näyttäisi tukevan tätä. Suomen valtionlainojen korkojen ero Saksan korkoihin on kasvanut. Saman aikaisesti näin on kuitenkin tapahtunut myös esimerkiksi Hollannille, Itävallalle ja Ranskalle, mikä viittaa siihen, että kehitys ei selity pelkästään Venäjän läheisyydellä. Myöskään Helsingin pörssin kehitys ei viittaa siihen, että maariski olisi kasvanut oleellisesti.

Kasvaneen epävarmuuden ja heikentyneiden kasvunäkymien vuoksi valtiontalouden tasapainonottaminen vaikeutuu entisestään. Tasapainottamiselle on tarvetta, koska koronapandemian aikana valtionvelan määrä kasvoi huomattavasti ja valtiontalous on ollut jo monta vuotta kroonisesti alijäämäinen. Tällaisessa tilanteessa on perusteltua lisätä puolustusmenoja sekä varautua pakolaisuudesta aiheutuviin lisämenoihin. Tämän lisäksi maaseudulle suunnattu tukipaketti, koronakriisiin liittyvät kustannustuen kierrokset 5 ja 6 ja myös mahdollinen valtion t&k-menojen nostaminen lisäävät valtion menoja, mikä tulee näkymään valtionvelan kasvuna.

Jos yrityksiä aiotaan jossain kohtaa tukea Ukrainan kriisin takia, tulisi tarkemmin arvioida miten pitkään talouspakotteet ovat voimassa. Koronapandemiassa oli perusteltua tukea yrityksiä, koska oli oletettavaa, että monelta osin talouden rakenteet pysyvät samankaltaisina ja tukien avulla vain autetaan yritykset pandemian yli. Nyt tilanne on siten erilainen, että pakotteet saattavat jäädä pitkäksi aikaa voimaan ja talous ei palaudu vuoden tai kahdenkaan jälkeen tilanteeseen, joka vallitsi ennen

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
Puh. 040 940 1940
etunimi.sukunimi@labore.fi

sotaa, vaan kauppa Venäjän kanssa pysyy vähäisenä. Näin ollen yritysten tukeminen ei välttämättä ole tässä tilanteessa perusteltua.

Kiihtyneen inflaatio seurauksena EKP nostaa oletettavasti euroalueen ohjauskorkoa ja pitkään jatkunut nollakorkoregiimi päättyy. Näin ollen velka ei ole jatkossa enää yhtä edullista ja myös valtion korkomenot tulevat nousemaan, mikä omalta osaltaan tekee tasapainottamisesta hankalampaa. Sodan seurauksena inflaation kasvu on voimakasta pidempään ja tämä voi nopeuttaa EKP:n ohjauskoron nostoja mikä saattaa osaltaan kiristää taloudellista aktiviteettia. Tämä voi alkaa näkyä myös kuluttajien luotonotossa, mikä saattaa jossain määrin heikentää myös yksityistä kulutusta. Suomalaisilla on ollut Venäjällä jonkin verran sijoituksia, joiden arvo on nyt romahtanut. Ilmeisesti näiden yhteenlaskettu arvo ennen sotaa ei kuitenkaan ollut koko kansantaloutta ajatellen erityisen merkittävä.

Lopuksi

Kaikkiaan tilanteella on Suomen talouteen merkittävä vaikutus, joka on aluksi voimakas ja jatkuu vaimeampana vielä seuraavina vuosina. Vahva palautuminen koronapandemiasta ja sitä seurannut hyvä taloudellinen vire, joka jatkui alkuvuonna, heikentyy Ukrainan sodan vaikutuksesta. Heikentyminen ei kuitenkaan ole oletettavasti niin merkittävää, että talous alkaisi supistumaan.

Helsingissä maaliskuun 21. päivänä 2022

Sakari Lähdemäki
erikoistutkija, ennustepäällikkö